

pozitiwne wopisanje wšelakich NDRskich serbskich festiwalow a zjězdow wopisanje přewrótowych wuwicow lětow 1989/90, kotrež pak po zdaću na žane wašnje z předchadźacyimi faktami njezwisuja. Njeje tež jasne, čehodla „pobrachowaše“ w nalěću 2000 na 7. hłownej zhromadźiznje předsyda Domowiny (s. 63), wšako zaběra so předchadźacy kapitl runje z wólbami předsydy w lěće 1990. Tež přechod Bjarnata Cyža z funkcije předsydy k jednaćelej Domowiny so njekomentuje. Scyła bychu personelne kontinuity w přewrótowym času a po tym hódna tema za tajku publikaciju byli.

Nimo falowaceje historiskeje analyzy njeje tež zwisk někotrych rysowanych čezišćow z Domowinu jasnje spóznać. Tak mjenowany „Chrósćanski zběžk“ (s. 67 sl.) běše we hłownym iniciatiwa staršich potrjechenych šulerjow. Wězo so tež čłonojo Domowiny na protestnych akcijach wobdźělchu – kotru rólu pak tu třěšny zwjazk konkretnje hraješe, njeje we wopisowanju awtora spóznać. Podobne prašenje jewi so pola sledowaceho kapitla wo protestach k skrótsenju finansielných srědkow za Załožbu za serbski lud w lěće 2008 (s. 70 sl.).

Wěsta njeobjektiwnosć napadnje w kapitlach, kotrež zaběraja so z NDRskim časom. Husto podawaja so tule bjez kritiskeje distancy awtora parole, džěle narěčow abo dopomnjenki na „wulkotne swjedenje“ (hl. na př. s. 37, s. 53 sl., s. 89 sl.). Njepokazuje so na propagandistiske a politiske zaměry, kotrež tworjachu stajnje přítomnu dimensiju Domowinskeho džěla woneho časa. Na př. so přizamknjenje Serbskeje młodžiny k Swobodnej němskej młodžiny w lěće 1948 scyła njekomentuje (s. 36). Přičiny a scěwki tuteho rozsuda so njerysuja. Tež wužiwana terminologija zda so z městnami być zakótwjena w NDRskim času, na př. hdyž rěči so wo „solidariće“ Rogowčanow za šulerjow w Chrósćicach abo wo nadpadže „fašistiskeje“ Němskeje na Pólsku w lěće 1939 (s. 26, s. 69).

Začišć wěsteje njekritiskosće a njeobjektiwity nastanje tež hladajo na wobchad z citatami, na kotrež so tekst we wulkej měrje zložuje. Husto je čezko spóznać, wot koho citaty su, w kotrym historiskim konteksće a w kotrym časowym wotstawku k wopisanemu podawkej su nastali. Grafiske wotzběhnjenje citatow a znajmjeńša krótki komentar byštej čitarjej historiske zarjadowanje wuprajenjow wolóžiloj. Selektiwnje a emcionalnje předstajene podawki njemóža so jako objektiwny přeběh stawiznow wobhladować. Distanca a kritiske rozestajenje ze stron historikarja stej tu čím wažnišej.

Přez tute w dalokej měrje njekritiske předstajenje wšelakich epizodow je awtor zapasł, čerwjenu nitku w stawiznach Domowiny namakać. Změna wodźacych idejow, woznama a funkcije institucije w rozdźělných towaršnostnych systemach z tekstow lědma wuchadžeja. Runje tajka historiska analyza pak je wažna za postajenje identity džensnišeje Domowiny, za zrozumenje jeje aktualneho stawa. Wšako služi historiske džělo we wulkej měrje postajenju pozicijow, identitow, móžnosćow jednanja a z tym tež perspektiwow do přichoda. Tutón šěrši wid předležacej publikaciji faluje. Njehladajo na to budže čitar w njej wjele zajimawych detailow a žiwych wopisanjow namakać. Móhlo so přec, zo pohnuwa publikacija k dalšemu a hlubšemu zaběranju z tematiku.

Madlena Malinkec

Trudla Malinkowa: Der alte Friedhof in Rohne / Stare pohrjebnišćo w Rownom. Eine Dokumentation. Lusatia Verlag: Bautzen / Budyšin 2011, 239 S.

Miejsca, w kotrych grzebane są ciała zmarłych to stworzone przez człowieka przestrzenie pełne symboli. Na ten swoisty pejzaż pamięci składa się szereg znaczących elemen-

tów. Oddzielająca teren brama cmentarza, cmentarne kwatery, okazałe grobowce, płyty nagrobne, skromne ziemne mogiły z drewnianym krzyżem, w końcu napisy nagrobne, będące nie tylko wyrazem stosunku żyjących do umarłych, ale i ich sposobu wyrażania własnej przynależności do określonej wspólnoty i wreszcie sposobu postrzegania spraw ostatecznych, tj. śmierci i pośmiertnych losów człowieka. Stworzona przez Trudlę Malinkową dokumentacja *Der alte Friedhof in Rohne / Stare pohřebnišćo w Rownom* stanowi niezwykle cenne źródło ważnych informacji na temat kultury łużyckiej w zakresie kultu zmarłych.

Książka zbudowana jest z dwu rozdziałów. W rozdziale pierwszym autorka opisuje historię cmentarza w miejscowości Rowno (niem. Rohne) oraz zarysowuje losy nagrobków pochodzących z tego miejsca (z okresu od 1863 do 1919 roku). Ta część monografii dostarcza informacji na temat lokalizacji i struktury cmentarza. Obejmuje także szczegółowe dane na temat rodzaju tradycyjnych nagrobków na obszarze gminy Slepó (Schleife). Autorka pisze, że początkowo typową formą zwieńczenia nagrobka był krzyż drewniany, rzadziej żelazny. Z reguły krzyż posiadał zadaszenie i jedną lub dwie tablice z napisami, z których pierwsza zawierała epitafium onomastyczno-identyfikacyjne, druga epitafium poetyckie. Do dnia dzisiejszego przetrwały jedynie krzyże żelazne. Z upływem czasu oraz wraz ze wzrostem zamożności mieszkańców regionu krzyże zostały wyparte przez kamienne nagrobki. Zachowane nagrobki na cmentarzu w Rowno są wykonane z piaskowca. Wiele z nich zostało nadgryzionych zębem czasu i uległo poważnym zniszczeniom. Dlatego kompleksowe prace dokumentacyjne wykonane przez Trudlę Malinkową dostarczają unikalnego materiału, z którego wprawni badacze różnych dziedzin nauk mogą czerpać wiedzę o historycznej ciągłości społeczeństwa łużyckiego we wsi Rowno. Autorka bardzo słusznie zwraca uwagę na fakt, że nagrobki oprócz danych onomastycznych i identyfikacyjnych na temat zmarłych, dostarczają szeregu ważnych informacji o składzie ludnościowym Rowno. Pozwalają one na wnioskowanie o osobach zasłużonych i sprawach doniosłych dla społeczności lokalnej, o umieralności wśród dzieci, o panujących epidemiach, wreszcie o wielu osobistych tragediach. Ze współczesnego punktu widzenia ważną informacją o wartości kulturowo-historycznej są także ujęte w napisach nagrobnych informacje o wykonywanych przez mieszkańców Rowno zawodach.

W części rozdziału zatytułowanej *Zu den Inschriften* autorka dokonuje ogólnego oglądu języka inskrypcji nagrobnych. Przytacza dane ilościowe, podkreślając, że jedynie 5 spośród wszystkich zachowanych napisów to napisy w języku niemieckim, przy czym jeden z nich zawiera napis zarówno w języku górnołużyckim, jak i niemieckim. Język górnołużyckich (choć sporadycznie można natrafić także na słowa dolnołużyckie) inskrypcji nagrobnych zostaje scharakteryzowany pod względem poprawności językowej. Autorka zauważa, że teksty inskrypcji nie są wolne od różnego rodzaju błędów, w tym takich jak: odejście od obowiązujących zasad pisowni, błędy interpunkcyjne, nieprawidłowe stosowanie znaków diakrytycznych. Dostrzegalne są także przejawy interferencji z języka niemieckiego, zwłaszcza w nazwach miejscowości oraz miesięcy. Na podstawie rzetelnie udokumentowanych danych wnioskuje się o strukturze etnicznej wsi Rowno na przełomie 18. i 19. wieku jako jednorodnie łużyckiej.

Rozdział drugi pracy zawiera niezwykle skrupulatnie opracowane dane dokumentacyjne. Został on podzielony na części obejmujące opis zachowanych nagrobków osób znanych, nagrobków osób nieznanymi, opis cokołów i płyt nagrobnych oraz opis napisów nagrobnych z nagrobków, płyt i cokołów, które nie zachowały się, jednak epitafia zostały wcześniej zarchiwizowane w Łużyckim Archiwum Kultury (Serbski kulturny arhiv). Łącznie materiał obejmuje 167 obiektów. W książce zamieszczono

fotografie większości obiektów, oprócz tego każdy z nich został opatrzony szczegółowym opisem cech fizycznych zabytku oraz stanu, w jakim się zachował. Poza tym odnotowano wszystkie umieszczone na nagrobkach napisy, w uwagach zamieszczono wiele cennych informacji m. in. na temat popełnionych błędów językowych, domniemanych form językowych, cech dialektalnych w tekstach inskrypcji, pochodzenia zamieszczanych w epitafium peryfrastyczno-metaforycznym cytatów z tekstów religijnych i innych. W przypadku nagrobków osób znanych dodatkowo zyskujemy zacerpniętą z ksiąg metrykalnych parafii Slepó wiedzę o zmarłym.

Pozycję ubogaca aneks zawierający fragment przewodnika kościelnego, w którym zostają omówione praktyki kościelne związane z pochówkiem (autorzy Jan Křižan i dr Friedrich Selle), opisy obyczajów i praktyk zabobonnych dotyczących śmierci w parafii Slepó, w tym także opis zwyczaju wieczornego śpiewu przy zmarłym w przeddzień pogrzebu (Leichenabend) – oba spisane przez Mateja Handrika.

Stworzona przez Trudlę Malinkową dokumentacja stanowi w istocie podsumowanie kilkuletnich badań autorki i jest oparta na solidnej bazie naukowej. Wzbogaca obecny stan wiedzy na temat lużyckiej kultury mniejszościowej o istotne dane dotyczące składu ludnościowego, sytuacji językowej i wreszcie obrzędu pochówku w parafii Slepó. Opracowanie to zajmuje ważne miejsce wśród prac sorabistycznych, ale jego wartość polega przede wszystkim na możliwości wykorzystania rzetelnie opisanych, bogatych danych do dalszych badań, które można podjąć choćby na gruncie socjologii, folklorystyki, lingwistyki czy etnolingwistyki. Z punktu widzenia socjologii w strukturze miejsca grzebalnego, w materialnych grobowcach i w inskrypcjach zostaje utrwalony kult zmarłych. Cmentarz niejako pełni rolę czynnika więziotwórczego między społecznością żywych i umarłych. Ta swoista przestrzeń pamięci wiele mówi o obrzędowości pogrzebowej. W końcu napisy nagrobne dostarczają bogatego materiału do wielopłaszczyznowych badań językoznawczych, które mogłyby wnieść nowy element do wiedzy na temat języka mieszkańców regionu tego okresu, ale także pozwalają na rekonstrukcję językowego obrazu śmierci i zjawisk z nią związanych.

Natalia Długosz

... aus Liebe zur Heimat. Wylem Šybař. Texte in deutscher, ober- und niedersorbischer Sprache von Christina Bogusz, Christina Kliem und Benno Pötschke. Domowina-Verlag: Bautzen 2012, 148 S., zahlreiche schwarzweiße und farbige Abb.

Die Publikation erschien anlässlich des 125. Geburtstages des sorbischen Malers Wilhelm Schieber (1887–1974). Sie begleitet die Ausstellungen des Wendischen Museums in Cottbus, des Sorbischen Museums in Bautzen und des Muzeum Ziemi Lubuskiej in Zielona Góra.

Der Titel des Buches ist die Paraphrase eines Schieber-Zitats von Seite 22, das zum Motto des Buches, wenn nicht gar zum Lebensmotto Schiebers erhoben wird. Die Begriffe „Heimatliebe“ oder „Heimat“ bleiben jedoch unreflektiert; keiner der drei Autoren geht auf sie ein. Das ist schade, bedenkt man, mit wie vielen zweifelhaften Inhalten diese Termini in der Kulturgeschichte auch verbunden waren. Für die Erklärung von Schiebers künstlerischem Konservatismus einerseits und seiner Popularität unter den Sorben bis heute andererseits hätten sie durchaus eine Rolle spielen können.

Schiebers Geburtsort Weißagk (sorbisch Wusoka), seit 1937 Märkischheide, ist heute nach Vetschau eingemeindet. Aus diesem Grund eröffnet das Geleitwort des